

ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ЮРИДИЧНЕ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ

INSTITUTE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: GENERAL THEORETICAL LEGAL INTERPRETATION

Жаровська І.М., д.ю.н., професор,
професор кафедри теорії права і конституціоналізму
Національний університет «Львівська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню інституту соціального партнерства. Особливу увагу присвячено його теоретико-правовому розумінню, зокрема досліджено понятійно-категоріальний апарат розуміння соціального партнерства, його функції та ціннісні рівні як суспільного інституту.

Доведено, що мірилом соціального підприємництва є не тільки класично отримана фінансова вигода, але й суспільно-корисний чинник.

Констатовано, що інститут соціального підприємництва в умовах перехідних економік та трансформаційних пандемічних та військових криз має потенціал виконання соціальної функції держави, забезпечення соціальних прав та свобод населення, економічного розвитку країни та виконання міжнародних глобальних цілей сталого розвитку. Понятійно-категоріальний апарат тлумачення соціального партнерства не має усталеного загально визначеного поняття, проте основна ключова риса цього юридично-публічного інституту полягає в досягненні економічних та соціальних цілей як наслідку його функціонування.

Виокремлено три рівні ціннісного функціонування соціального підприємництва: для соціально незахищених верств населення; для держави як засобу виконання її соціальної функції; для сучасного глобалізованого суспільства.

На первинному рівні соціальне підприємництво є цінним для окремої особи, окремих соціальних груп та безумовно самих суб'єктів підприємницької діяльності. Така діяльність покликана вирішувати суттєві соціальні потреби забезпечуючи соціальне партнерство та громадську комунікацію. На державному рівні соціальне партнерство забезпечує соціально-економічну складову державної діяльності, сприяє збільшенню фінансового капіталу держави, її економічного потенціалу. На глобальному рівні є засобом забезпечення позитивного суспільно-міжнародного концепту через реалізацію Цілей сталого розвитку суспільства, особливо в аспекті боротьби з бідністю.

Ключові слова: соціальне партнерство, соціальна функція держави, Цілі сталого розвитку, соціально незахищені групи суспільства. На державному рівні соціальне партнерство забезпечує соціально-економічну складову державної діяльності.

The article is devoted to the study of the institute of social partnership. Special attention is devoted to its theoretical and legal understanding, in particular, the conceptual and categorical apparatus of understanding social partnership, its functions and value levels as a social institution are investigated.

It has been proven that the measure of social entrepreneurship is not only classically received financial benefit, but also a socially beneficial factor.

It was established that the institute of social entrepreneurship in the conditions of transitional economies and transformational pandemic and military crises has the potential to fulfill the social function of the state, ensure the social rights and freedoms of the population, the economic development of the country and the fulfillment of international global goals of sustainable development. The conceptual-categorical apparatus of social partnership interpretation does not have an established, universally defined concept, however, the main key feature of this legal-public institution is the achievement of economic and social goals as a consequence of its functioning.

Three levels of value-based functioning of social entrepreneurship are distinguished: for socially vulnerable sections of the population; for the state as a means of fulfilling its social function; for modern globalized society.

At the primary level, social entrepreneurship is valuable for an individual, individual social groups, and certainly the subjects of entrepreneurial activity themselves. Such activity is designed to solve essential social needs by ensuring social partnership and public communication. At the state level, social partnership provides the socio-economic component of state activity, contributes to the increase of the state's financial capital, its economic potential. At the global level, it is a means of ensuring a positive social and international concept through the implementation of the Goals of sustainable development of society, especially in the aspect of fighting poverty.

Key words: social partnership, social function of the state, Goals of sustainable development, socially vulnerable groups of society.

Постановка проблеми. Сучасне правове регулювання вказує на необхідність імплементації позитивних світових стандартів у сфері забезпечення прав та свобод громадян. Євроінтеграційний курс України визначає субстанційну потребу радикального підвищення рівня соціального забезпечення громадян, подолання проблеми зубожіння народу, відповідність європейському рівню доходів та забезпеченості громадян. Різка розбіжність між доходами громадян зумовлює необхідність акцентувати увагу на підвищенні рівня життя соціально-потребуючих груп суспільства.

Для України вказана проблема є особливо актуальною з трьох причин.

По-перше, нажаль вже більше ніж три десятки років ми повної мірою не можемо подолати наслідки адміністративно-командної системи, що має глибоке історичне підґрунтя в нашій державі: корупція, соціальна нерівність, зубожіння населення, колективістський підхід в економіці тощо.

По-друге, соціальні права людини, як загалом і забезпечення всього набору прав людини не стало перманентним завданням діючої публічної влади. Не дивлячись на

декларативність гасе щодо гуманізації права, верховенства права, людиноцентризму та інших позитивних ідеолого-правових доктрин, все ж реального забезпечення, гарантування та охорони цих прав не відбувається. Інституційні механізми мають обмежений юридичний потенціал.

По-третє, Україна стикнулася з безпрецедентною ситуацією, яка здавалось би неприпустима в XXI столітті, – масовою агресивною війною. Це не може не впливати на економічний добробут громадян, оскільки війна зачепила промислову, освітянську та цивільну інфраструктуру більшості регіонів України. Прогнозується, що ВВП України до кінця 2022 року впаде на 35 %, і будемо відверті, це ще дуже оптимістичні прогнози. За даними Кабінету Міністрів України 68% підприємств працюють частково або з деякими обмеженнями. Із них майже половина компаній (47%) обмежили географію своєї діяльності, кожна п'ята (21%) перейшла в онлайн-режим, і трохи менше (19%) були змушені закрити частину офісів, торгових точок чи відділень [1]. Разом металургійні та видобувні компанії до війни робили внесок у ВВП на рівні приблизно 6%, а також додавали мультиплікативний ефект до зростання

в інших галузях. Продукція металургії та видобуток залізної руди впала на чверть у порівнянні із травнем 2022, найбільша металургійна компанія України закрила два з трьох заводів. Загалом прямі втрати оцінюють експерти на рівні 96 млрд дол (балансова вартість зруйнованого або пошкодженого); непрямі втрати - 126 млрд дол. В подальшому ситуація не подає надії на стабільність, оскільки передбачено потреби у відновленні у розмірі 165 млрд дол [2].

Позитивний іноземний досвід розвинених країн вказує, що одним із механізмів подолання вищезазначеної проблеми є розвиток соціального підприємництва. На даний момент соціальне підприємництво все ще є нерозвинутою сферою в Україні, але воно має потенціал зробити внесок в економіку країни та покращити соціальні, екологічні та економічні умови суспільства. Тому актуальним для сучасної правової науки є дослідження цієї сфери.

Стан дослідження. Проблема забезпечення соціальних прав громадян займалися представники багатьох наукових шкіл як загальнотеоретичної юриспруденції, філософії права, так і цивільно-господарського спрямування. Серед них слід особливо виокремити напрацювання Н.Бортник, Ю.Бисаги, Т. Міхаліної, В.Ковальчука, Н.Оніщинко, А.Романової, Н.Ортинської, М.Щирби та інших. Однак саме проблемою правового регулювання соціального підприємництва займалися небагато науковців. У світлі висвітленої актуальності вважаємо за необхідне звернути ширшу увагу на такий засіб досягнення соціальної справедливості в умовах глобалізаційних змін.

Метою статті є аналіз соціального підприємництва в контексті євроінтеграційного курсу України.

Виклад основних положень. Історико-правовий експерт вказує, що провідні, нині економічно розвинені країни світу використовували метод соціального партнерства як ефективну можливість подолання економічної кризи. «Як термін, «соціальне підприємництво» вперше було використано у Сполучених Штатах у 1970-х роках неприбутковими організаціями. Кілька цих організацій розпочали свій бізнес, щоб створити робочі місця для соціально незахищених категорій населення. Основна ідея полягає в тому, що соціальне підприємництво може виконувати дві функції: мати позитивний соціальний вплив і бути фінансово незалежним та прибутковим» [3]

За часів міленіуму було доктринально прийняті основні парадигми соціального партнерства (J.G.Dees), де виокремлювалося п'ять факторів, що його визначають: 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальних цінностей (блага); 2) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії; 3) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації і навчання; 4) рішучість дій, яка не обмежена ресурсами; 5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством [4].

Іноземні науковці спираються на наступний понятійно-категоріальний апарат. Соціальне підприємництво визначається як спільне створення цінності в соціальному та екологічному аспектах, окрім простої максимізації прибутку [5], що дозволяє вирішити деякі ключові проблеми, серед іншого, бідність, безробіття, гендерну нерівність, соціальне відчуження та захист навколишнього середовища [6].

Як вказують І. С. Біла та О. О. Шевченко «ключовими моментами в інтерпретації соціального підприємництва є розгляд цього виду підприємницької діяльності через призму «соціальності», яка модифікує його сутність та наповнює можливостями створення особливих цінностей, що надають переваги значній частині суспільства, водночас задовольняючи соціальні цілі». Також цитована автор виділена такі основні ознаки такого виду підприємництва: інноваційність діяльності соціального підприємництва, що об'єктивно результується в застосуванні

новітніх, унікальних підходів, які дають змогу мультиплікативно поширювати соціальний ефект у суспільстві; подвійна спрямованість соціального підприємництва, яка поєднує некомерційні цілі зі здатністю, необхідністю та можливістю отримувати прибуток для подальшого розвитку та досягнення соціально-економічних цілей; публічний характер діяльності соціальних підприємств; складність в організації та розвитку, наявність значних ризиків у соціальному підприємстві порівняно з іншими видами підприємницької діяльності [7]. Звернувшись до загально визнаної дефініції підприємництва як самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик, господарської діяльності задля досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку, ми можемо констатувати, що все ж, на нашу думку, перша ознака, що позиціонована вельмишановними науковцями має загальнородову характеристику, оскільки потреба в інноваційності характерна для всіх видів підприємницької діяльності. Однак вагомий запропонований ознак полягає в іншому, вони дають можливість усвідомлення критеріїв віднесення підприємницької діяльності до соціального підприємництва, а саме шляхом забезпечення подвійного функціонального наслідку – економічного та соціального.

Отже мірилом соціального підприємництва є не тільки класично отримана фінансова вигода, але й суспільно-корисний чинник. «Соціальні підприємства змішують різні логіки: вони торгують на ринку, але не з метою максимізації фінансової віддачі від інвестицій для своїх акціонерів; вони отримують громадську підтримку через державну політику, у формуванні якої вони беруть участь; вони включені в громадянське суспільство через розвиток добровільних колективних дій навколо спільних цілей, що характеризуються виміром суспільної користі» [8, с.13]

Значення соціального партнерства є суттєвим на трьох рівнях суспільних відносин: для соціально незахищених верств населення; для держави як засобу виконання її соціальної функції; для сучасного глобалізованого суспільства.

На первинному рівні соціальне підприємництво є цінним для окремої особи, окремих соціальних груп та безумовно самих суб'єктів підприємницької діяльності. Часто така діяльність покликана вирішувати суттєві соціальні потреби забезпечуючи соціальне партнерство та громадську комунікацію. Видається, що часто саме просоціальні мотиви соціальних підприємців призводять до позитивних соціальних результатів. Звернемося до останніх прикладів. Щоб вирішити соціальні проблеми, спричинені COVID-19, багато компаній почали створювати рішення на благо суспільства, незважаючи на їхні початкові мотиви – наприклад, виробники виготовляли пластикові щитки та вентилятори, лікєро-горілчані заводи виробляли дуже затребувані засоби для дезінфекції рук – часто пропонують ці рішення за нижчою ціною [9].

На державному рівні соціальне партнерство забезпечує соціально-економічну складову державної діяльності. Продемонструємо вказане статистикою. На соціальні підприємства припадає 3% і 8% валового внутрішнього продукту в Австралії та Європейському Союзі [10], тоді як Канада досягне 4% ВВП у наступне десятиліття [11]. Аналіз більш ніж тисячі соціальних підприємств у 2015 році в дев'яти країнах ОЕСР показав доходи понад 6 мільярдів євро та створення робочих місць для близько 6 мільйонів осіб, серед яких близько півмільйона людей з уразливих груп [12]. У зв'язку з вагомістю такого економічного методу для держави деякі науковці навіть виводять дефініцію соціального підприємництва через «практика вирішення соціальних проблем за допомогою ринків» [13, с. 333]

Правове завдання подолання бідності стоїть на порядку денного всієї світової спільноти. 193 країни прийняли

Порядок денний на період до 2030 року у вересні 2015 року як структуру, яка охоплює 17 Цілей сталого розвитку, які мають бути досягнуті до 2030 року з метою просування соціальних, економічних, екологічних та управлінських аспектів. Незважаючи на зусилля, вжиті Організацією Об'єднаних Націй щодо залучення всіх державних і приватних суб'єктів до досягнення Порядку денного на період до 2030 року, внесок традиційних підприємств поки що виявився недостатнім. Таким чином, соціальні підприємства стали ефективною альтернативою для задоволення соціальних потреб через підприємницькі можливості [14].

Висновок. Інститут соціального підприємництва в умовах перехідних економік та трансформаційних пандемічних та військових криз має потенціал виконання

соціальної функції держави, забезпечення соціальних прав та свобод населення, економічного розвитку країни та виконання міжнародних глобальних цілей сталого розвитку. Понятійно-категоріальний апарат тлумачення соціального партнерства не має усталеного загально-визначеного поняття, проте основна ключова риса цього юридично-публічного інституту полягає в досягненні економічних та соціальних цілей як наслідку його функціонування.

Виокремлено три рівні ціннісного функціонування соціального підприємництва: для соціально незахищених верств населення; для держави як засобу виконання її соціальної функції; для сучасного глобалізованого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. BBC News Україна. Зростання цін та діра в бюджеті. Як виживає Україна під час війни. 27 травня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61594911>
2. Економіка війни: липень. Огляд найважливіших трендів Центр економічної стратегії. Презентація. 21.07.22. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-war-times-july/>
3. Добрава Н. В. Соціальне підприємництво Економічні інновації. 2015. Вип. 59. С. 112-117.
4. Dees J.G. The meaning of social entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of Business, 2001 (revised vers.) URL: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf.
5. Del Gesso C. An entrepreneurial identity for social Enterprise across the institutional approaches: From mission to accountability toward sustainable societal development International Journal of Business and Management, 2020. Vol. 15 (1) P. 16-35
6. Šimundža A., Knez-Riedl J., Čančer V. The influence of social entrepreneurship on the increase of social inclusion in Bosnia and Herzegovina Innovative Issues and Approaches in Social Sciences, 2016. Vol. 9 (1) P. 208-230
7. Біла І. С., Шевченко О. О. Соціальне підприємництво – сучасний тренд економічного розвитку *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2021. Т. 6, вип. 1. С. 28-33.
8. Defourny J. et al. Social enterprise in Europe: recent trends and developments Soc. Enterprise. J. 2008. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/17508610810922703/full/html>
9. Bacq S. Lumpkin G. T. Social Entrepreneurship and COVID-19 Journal of Management Studies. 2021 Jan; 58(1): 285–288. doi: 10.1111/joms.12641
10. EU, European Union. A policy brief from the policy learning platform on SME competitiveness. 2021. URL: https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/plp_uploads/policy_briefs/The_social_economy_and_support_to_social_enterprises_in_the_European_Union_Policy_brief.pdf
11. UN, United Nations. World Youth Report: Youth Social Entrepreneurship and the 2030 Agenda. 2020. URL: <https://www.un.org/development/desa/youth/wp-content/uploads/sites/21/2020/07/2020-World-Youth-Report-FULL-FINAL.pdf>
12. OECD, Organization for Economic Co-operation and Development. Boosting Social Enterprise Development: Good Practice. 2017. Paris: OECD Publishing.
13. Mair J. Social entrepreneurship: Research as disciplined exploration. In Powell, W. W. and Bromley, P. (Eds), The Nonprofit Sector: A Research Handbook, 3rd edition. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2020. P. 333–357.
14. Diaz-Sarachaga J. Ariza-Montes A. The role of social entrepreneurship in the attainment of the sustainable development goals Journal of Business Research Vol. 152, November 2022, P. 242-250.